
Els maldecaps de Pere Geli*

per Maria Àngels Anglada

*A Clara, Núria, Adrià, Laura i Oriol,
els meus néts.*

Molts estius passo uns quants dies endreçant vells papers i ordenant l'arxiu de Les Closes, és a dir, de can Geli de Vilamacolum, a l'Empordà. Sembla que un imant m'atregui cap als antics lligalls, les escriptures amb paper segellat més «modernes», els plec de cartes dels besavis, les llibretes on cada hereu anotava any rere any «los grans collits en l'anyada» i els llibres més antics de Capbreus de Sant Quirze de Colera, començant pels de bella escriptura gòtica.

Per això, entre els contes on he deixat lliure el vol de la imaginació, s'ha escapolit de l'arxiu i s'hi ha ficat, com el peixet de plata entre els papers, un relat ben històric, arrelat a la vida quotidiana d'un vell casal empordanès del segle XVIII. Així com els inventaris, les factures i els comptes els he trobat tots en català, encara al 1790, als documents judicials ja es va imposant el castellà —sovint desmanegat—; i n'he llegit en tres llengües: castellà, llatí, català, en una acta notarial.

Tenaç com era de tarannà, no és estrany que s'hi hagi esmunyit, en aquest aplec, l'emprenedor i atrafegat Pere Geli, esbandint el seu antecessor Miquel, que havia volgut treure-hi el cap: entestat, en Pere, a demostrar-nos que era ell qui

**Pocs dies després d'haver enviat a la redacció d'«Els Marges», amb qui darrerament estava en contacte amb vista a una possible col·laboració, el text que ara ens plau publicar, la mort va sobrevenir a Maria Àngels Anglada. A cavall del report documental i de la ficció incipient, Els maldecaps de Pere Geli és una breu mostra il·lustrativa d'aquest espai d'indeterminació —i per això mateix força més suggeridor— per on es mouen els fets entrevistos i els somnis realitzables, les hipòtesis constatables i les conjectures imaginables. Una aportació més al petit univers historicomètric recreat per l'autora a Les Closes.*

N. de la R.

tenia la raó en el procés de divorci que instà en contra d'ell la seva muller, Maria, escàpola de la casa i, potser, afectada de bulímia... abans que aquest nom existís en els diagnòstics.

De l'inventari de Maria Geli, vídua de Miquel Geli, l'any 1632

La casa consta, a la planta baixa, dels següents elements:

- entrada
- cort
- celler,

totes peces grans.

I, a dalt, una casa molt més petita que l'actual, incloïa:

- una sala
- la cuina
- cinc cambres.

A la cort, en morir Miquel, hi havia un parell de matxos i un «burro eugasser», és a dir, sembla, un bon semental. Així mateix consten a l'inventari sis vaques, sis eugues i sis bous, ja propietat del fill de Maria, per donació: era una quantitat important de bestiar a l'època. Tot i així, la casa era moblada d'una manera molt austera, gairebé diríem pobra, encara que el celler era molt ben proveït, perquè a la propietat hi havia bones vinyes.

A la sala només s'hi troba una taula llarga amb dos bancs i dues «cadires de repòs»; a la cambra que dona a la sala, que devia ser la del matrimoni, «un llit amb sa màrfega, matalàs i demés necessari», un «cofre amb deu llençols i dues dotzenes de tovallons» i una caixa dolenta.

A la «cambra del mig» tan sols hi ha un llit parat. En una altra habitació, anomenada «la de la reixa», a més a més del llit hi consta un cofre amb sis tovalles i una caixa dolenta amb sis camises i dues tovalles.

Una pastera, una farinera, un forn de pa per a coure, quatre atuells comptats d'aram, dos llums i dos «flambells» formen tot el parament de cuina digne d'anotar; i res més que un llit i dues «caixes dolentes» —potser no ho eren tant— moblaven la cambra del costat de la cuina. Sembla que queda, doncs, una habitació sense parar.

Sorpren que, com a eines de treball, tret d'alguns petits estris, només es tinguin en compte dues relles de ferro, dos magalls i dues aixades. És un gran contrast, aquest conjunt, amb els rics i llargs inventaris de cent anys després i sobretot quan l'empenta de Pere Geli —un dels propietaris rurals que va introduir el conreu de l'arròs a la contrada— ha transformat l'antiga casa. No transcriuré, però, cap més inventari perquè serien, potser, feixucs de llegir. N'hi ha prou, sembla que em suggereixi en Pere, orgullós de la feina feta, de fer visible aquesta diferència amb l'aixovar d'una núvia de la casa.

El nuviatge d'Anna Geli

Del compte de Ramon Escura, sastre de Girona, el 23 de febrer de 1770, presentat a Pere Geli pel nuviatge de la seva filla.

- Unes faldilles i una jaqueta de setí negre
- Unes faldilles i una jaqueta de domàs groc
[per no allargar-me tant, ho anomenaré «conjunt»]
- Un conjunt de borreta vermella
- Un de tafetà pintat
- Un conjunt de vel de monja
- Un de tapisseria blanca i un altre de tapisseria groga
- Unes faldilles i una jaqueta de tafetà, tot guarnit
- Un conjunt de «moher encarnat» [sic] guarnit amb randa de plata
- i un darrer conjunt de tafetà negre.

En total *deu conjunts*, als quals cal afegir:

- Cinc faldilles d'indiana
- Dos gipons, l'un de tapisseria i l'altre de domàs
- Un cos de xamellot morat i, encara, tres jaquetes més per combinar:
 - una de «grisetes», morada
 - una de mitja tapisseria, i
 - una de vellut de seda guarnida d'or fi!

Complements:

- Una armilla de mànega llarga
- una cotilla de tapisseria.

Les faldilles de cada dia —d'indiana— són, però, guarnides amb un farbalà d'una indiana diversa, i una d'elles amb «*sobrepuesto*»: també la de borreta vermella és agençada amb farbalà.

Per emprovar tot aquest sumptuós vestuari, el sastre ha de desplaçar-se, com ho revela l'última anotació: «Per quatre lloguers de matxo per anar a Figueres», que, en total i sumat als vestits, fan 118 lliures.

L'Anna Geli, en casar-se, té vestits per a tota la vida (les modes no canviaven tan sovint com ara!): catorze faldilles, dotze jaquetes, dos gipons i un cos, amb una gran varietat de robes de molt bona qualitat i de colors, entre els quals devia fer especialment goig el conjunt de «moher encarnat» guarnit amb randes de plata, així com la jaqueta de vellut de seda negra fistonejat d'or fi.

A la vista d'aquest sumptuós nuviatge és ben creïble l'afirmació del pare de la núvia, en un document del procés, quan remarca que ha casat les seves dues filles «amb persones molt hisendades i distingides»: el pare tenia punt que el seu vestuari no desdigués dels casals on entraven per joves. Aquestes dues filles, però, no ho eren pas de la irascible Maria Garrigoles, sinó d'un primer casament: Pere Geli va

tenir una vida matrimonial força agitada.

Es va casar, per primera vegada, amb Maria Gifre, pubilla de can Gifre de Camallera: es van unir, així, dos patrimonis importants. Pels papers que he vist, en Pere era ja un pagès ric, un hisendat, però a can Geli s'havien ocupat sempre de les terres i no havien tingut, fins llavors, vel·leïtats de noblesa. En canvi el pare de Maria estava un xic endeutat, potser perquè esmerçà temps i gestions en altres afers i presumia dels títols de ciutadà honorat de Barcelona i burgès noble de Perpinyà. Sembla, doncs, que aquest casament va respondre, com era usual, a l'estratègia matrimonial de dues famílies de certa importància.

Maria Garrigoles, la segona —i no última— muller, era vídua i amb una filla, quan es casà amb Pere, que havia perdut també la seva muller. Si he de fer cas dels documents, no entenc com l'intel·ligent vidu es va casar amb una dona que, segons es deia a tot el poble, havia gairebé abandonat el seu marit quan estava malalt, fins al punt que altres familiars o veïns el trobaven a terra, havent caigut del llit, i en un estat penós. La convivència amb la segona Maria mai no va resultar, doncs, un llit de flors i violes. Va ser ella, però, qui va deixar la casa i va instar el procés de divorci: ara en diríem de separació, perquè no podien pas tornar-se a casar. Maria acusava el seu marit de maltractaments. Ell no es queda pas curt en la resposta i la defensa: més aviat contraataca amb força:

«Com afirma el meu Principal i els testimonis—escriu el procurador— la dita Maria Geli i Garrigoles no estava malalta com deia ni tenia febre. El fet que prenguéis xocolata desfeta amb aigua de senet,¹ com feia molt sovint, sense necessitat ni ordre del metge, era tan sols per poder-se fer brou de capó i atipar-se de bons menjars d'amagat. Una vegada el meu Principal la va trobar que s'acabava la sopa de brou de capó i tenia diversos guisats preparats, com colomins rostits; ella, empipada, va tirar a terra un d'aquells guisats, dient-li que volia menjar-se sola els capons, els colomins i altres bones menges. Així i tot, després es va menjar el colomí rostit, com diuen els testimonis. L'única cosa que li va entrebancar de menjar Pere Geli va ser el pa blanc comprat a la fleca, advertint-la que mengés, com tothom, el pa de blat que es pastava i s'enfornava a la casa.

»En un altra avinentesa, havent menjat Maria amb la família el seu plat d'escudella, carn d'olla i platillo de xai amb pèsols, quan eren a les postres es va aixecar de la taula i se'n va anar de la sala. El meu principal entrà a la cuina i la va trobar que es menjava dues costelles de xai que s'havia cuit a la brasa, a la llar de foc. Ell li'n va fer retret dient-li que n'haurien pogut menjar una cadascú, que a ell també li agradaven les costelles. Llavors ella l'omplí de paraules injurioses, com tenia per costum.»

La golafreteria, doncs, és un dels defectes que retreu l'hereu de les Closes a la seva dona; no és, però, l'únic. També l'acusa de mal geni envers la família, els

1. Antic purgant.

amics, els metges que la visiten. L'una de les acusacions és força curiosa; deixem parlar el document:

«El meu principal estava enraonant amb Antoni Saguer, assegut en una caixa de núvia que hi havia fora de la sala, a prop de l'escala. I escaient-se de passar l'altra part, l'esmentat Saguer, la va saludar dient-li:

»— Bones tardes tingui, senyora Maria.

» Ella s'imaginà que li havia dit:

» —Bones cardes!

»I s'esbravà contra l'esmentat Saguer: li va dir tota mena de paraulotes i mots injuriosos, i no hi havia manera de calmar-la amb les explicacions d'Antoni Saguer ni amb els advertiments del meu principal, fins que Pere va dir al seu amic:

»—Deixa-la estar i no li dirigeixis més paraules, que no li és bona cap satisfacció.

»Amb això l'esmentada Maria es va posar com una fera contra el meu principal i el va injuriar amb unes paraules que no es poden repetir. Va ser l'única avinentesa en què el marit, en no poder-la fer callar, li va donar una empenta per treure-se-la del davant. Llavors ella es va tancar a la seva habitació i no és veritat que el meu principal l'hi portés per força, i així ho afirmen els testimonis.»

Maria, un altre dia que sí que es trobava malament, va insultar el cirurgià de Sant Pere Pescador, que venia a visitar-la, fins al punt que el bon home va afirmar que no hi tornaria mai més. Sembla veritat, doncs, que la senyora Garrigoles era una cuca fera. També pot ser, però, que d'empentes en rebés més d'una, atesa la seva manera de fer i el tarannà dels Geli.

Era, a més a més, una dona desagraïda? El procurador bé ho afirma. En quedar-se vídua amb una filla, va tenir molts problemes per tirar endavant la casa i la terra. El rector del poble, pel que diu el paper, la va treure sovint d'entrebancs i va fer de pare de la seva filla, però la dona no li'n vas pas saber grat. Una vegada que li retreien la seva manca de gratitud envers el rector, ella va contestar textualment:

— L'ase el fum al rector, amb una barretada ja l'he pagat!

Més profund és el greuge que, en un altre apartat, ens presenta el capficat *pater familias*. Maria i totes les dones pageses, més riques o més pobres, eren les mestresses de l'aviram: en tenien cura, en disposaven i en treien el profit de les vendes. Era corrent —ho trobo en un altre pagès del mateix segle, a Palau Saverdera— que els marits, més voltadors que les casolanes mullers, fossin els que compraven la roba que calia per a elles... si és que arribava a fer-se malbé l'aixovar que havien dut en casar-se. Maria es queixa que de vegades li toca comprar-se'n ella: però ho fa, adverteix Pere, amb els guanys de la venda de capons, pollastres i ànecs criats, és clar, amb els grans de la propietat. La casa era molt ben proveïda de bestiar de ploma, inclosos els famosos i grassons colomins que es cruspia!

Això fa més greu l'ofensa:

«Quan Tomàs Geli, fill primogènit del meu principal, estava malalt de la malaltia que li ocasionà la mort, es traslladà a Castelló d'Empúries, a Garriguella i a Cadaqués, per tal de veure si el canvi d'aires li provava més. Maria no cuidà d'enviar a cap d'aquests llocs capons ni gallines per fer-li brou, tot i que hi havia abundància d'aviram a la hisenda; fins a tal punt que el meu principal va haver de comprar sempre els capons i les gallines que el seu fill malalt freturava.»

Tenia por, la dona, que li'n manquessin, atesa la seva gana voraç, o volia treure'n diners? Aquest acte d'egoisme l'atribolat pare no li perdona i, la veritat, em decanto a donar-li la raó. En canvi, no estic tan segura que la gelosia de la muller —n'hi fa grans retrets el marit— fos sempre infundada: no era gens estrany que els «hisendats» es mostressin inclinats a les faldilles. Potser la Garrigoles exagerava, més ben dit, de segur que ho feia, però en fer córrer entre el veïnat que l'hereu perseguia totes les dones casades del poble! Tot i que Vilamacolum ja era un poble petit, és de creure que els múltiples quefers, tasques i negocis de l'emprenedor pagès no li deixaven tant de lleure per a la quantitat d'intrigues eròtiques de què la dona el fa protagonista.

Ara, tampoc no gosaria posar la mà al foc sobre una fidelitat absoluta a la irascible esposa. I no ho goso fer perquè, anys després, morta ja Maria, Pere reincideix en el matrimoni, justament amb Caterina, ja vídua també... una de les casades amb qui «l'altra part» havia afirmat que l'home li feia el salt. Quan ho va dir qui sap si no era cert i potser la mateixa acusació els va empènyer a fer-la real. Veureu com va anar:

«El dia 4 de juliol, Maria Garrigoles va córrer a trobar Tomàs Saguer, que es trobava en una era amb altres persones, i li va dir:

»—Tu t'estàs aquí mentre la teva dona està fornicant [*sic*] amb en Pere Geli.

»En sentir això, l'esmentat Tomàs va anar a casa seva, on va trobar la seva dona en una habitació, amb la seva cunyada, i, excitat per les paraules de Maria, la va escridassar dient que havia estat amb el meu principal. Davant d'aquesta calúmnia, Caterina es va posar a plorar i a respondre que era una gran mentida, com ho podien confirmar la seva cunyada i la seva sogra: tot el dia havia estat a casa amb elles i la família i Pere Geli no s'hi havia presentat per res. La mare, la germana i la resta de la família, així ho van dir també, i Tomàs va continuar, doncs, vivint en pau amb la seva muller.»

Cal creure que la Garrigoles es devia fer passar el disgust d'aquest fracàs tan transparent —la frustració, que ara en diríem— preparant-se i cruspint-se bones sopes de caldo de capó, colomins rostits i costelletes a la brasa. No seria estrany, tampoc, que s'acabés la paciència de Pere, si era innocent de l'acusació, com sembla, i que arribés a tustar la seva dona. Si més no, consta que, cansat de sentir-la com l'insultava des de la cambra, la hi va tancar per fora fins a l'hora de sopar...

La Cúria va acordar la separació de béns i persones, com es deia a l'època, i Maria s'establí a Girona. Pere, de totes maneres, encara no en va tenir prou amb els maldecaps del segon casament: era reincident a mullerar-se! És veritat que li calia una dona per a dur una gran casa com la seva. Es va tornar a casar, doncs, quan va poder fer-ho, amb Caterina. Els temps eren revolts i l'Empordà, aquesta contrada bellíssima, no era feta per a la pau. Quan l'amo de can Geli tenia l'esperança de fruit amb una certa tranquil·litat de la seva llar i de les seves terres, va venir la guerra amb França, la terrible Guerra Gran, a trasbalsar-ho tot, fins i tot les relacions amb la seva muller. Però això seria una altra i més dramàtica història, davant de la qual la bulímia de Maria Garrigoles i la separació de la parella són petits, quotidians incidents, semblants a un lleu borrisol de colomí...

MARIA ÀNGELS ANGLADA